

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2011:10
SÄRSKILD ARKEOLOGISK UTREDNING

Kanaljorden 3:70

Östergötland, Motala socken, Motala kommun

Helmut Bergold

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2011:10
SÄRSKILD ARKEOLOGISK UTREDNING

Motala, Kanaljorden 3:70

Östergötland, Motala socken, Motala kommun

Helmut Bergold

Motala, Kanaljorden 3:70

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019–609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

©2011 Arkeologgruppen

Arkeologgruppen rapport 2011:10
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Gävle 2011.
Medgivande I 2010/0829.

Innehållsförteckning

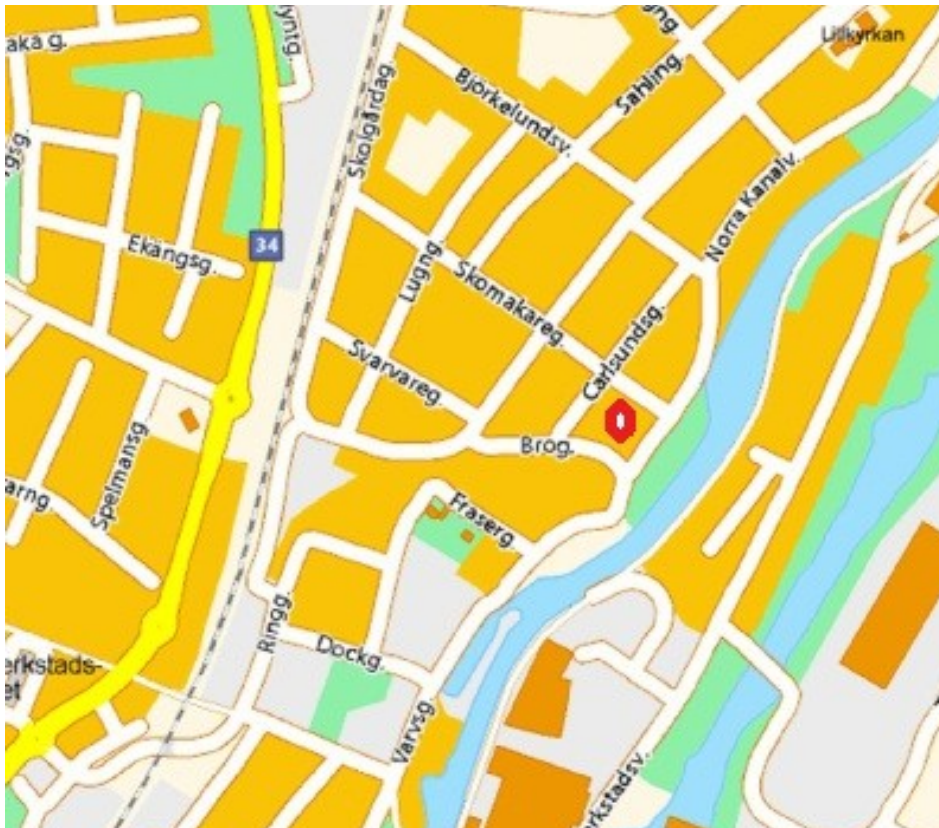
Sammanfattning.....	4
Inledning	5
Utredningsområde och kulturmiljö.....	5
Syfte och metod.....	6
Resultat.....	7
Arkivstudier.....	7
Fornsök (fmis).....	7
Ekonomiska kartan 1948	7
Häradsekonomiska kartan 1868-77	8
Duvedal nr 1 Ägomätning 1708	8
Duvendal nr 1 Geometrisk avmätning 1636.....	8
Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbreven.....	8
Statens Historiska Museéer (SHM)	9
Inventering och utredningsgrävning.....	10
Förmedling.....	11
Utvärdering av undersökningsplan.....	12
Referenser.....	13
Otryckta källor.....	13
Administrativa uppgifter.....	14
Bilagor.....	15
Bilaga 1. Schakttabell.....	16
Bilaga 2. Anläggningstabell.....	17

Sammanfattning

I början av februari år 2011 genomförde Arkeologgruppen AB en särskild arkeologisk utredning, etapp 1 och 2, i fastigheten Kanaljorden 3:70, Motala. Arkivstudier visar att området under 1700-talet låg inom Duvedals nr 1 ägor. Det är svårt att lokalisera gårdens läge, då hela området omdanats på 1800-talet i och med Motala Verkstäder. Bland annat är inte "ön" där verkstäderna har legat/ligger idag, naturligt, utan har bildats då en ny kanal grävts. Tomten Kanaljorden 3:70 gränsar till denna nybyggda kanal. Längs kanalen har många kvarnar legat längs med stränderna till den ursprungliga Motala Ström.

Området domineras av Motala Verkstäder, namnformer på områden och gator samt avsaknaden av kända fornlämningar. Motala Verkstäder anlades år 1822.

Vid den arkeologiska utredningsgrävningen konstaterades inget av antikvariskt intresse i utredningsområdet.

Figur 1. Karta över delar av Motala med platsen för utredningen markerad med rött.

Inledning

Med anledning av planerad ny detaljplan och nybyggnation i fastigheten Kanaljorden 3:70 har Arkeologgruppen i Örebro AB utfört en särskild arkeologisk utredning, etapp 1 och 2 i området.

På den för arkeologisk utredning aktuella ytan planeras byggnation av fyra villor. Uppdragsgivare var Länsstyrelsen i Östergötlands län och arbetet bekostades av Jan Jacobson, Karshults gård, Motala. Undersökningen genomfördes i två etapper, där den första etappen bestod av kart- och arkivstudier samt fältinventering av området. Etapp två bestod av utredningsgrävning med maskin.

Utredningsområde och kulturmiljö

Den aktuella fastigheten finns strax väster om Göta kanal och direkt norr om Motala Verkstäder. Fastigheten återfinns inom riksintresseområdet "Göta Kanal" (E9). I området finns industribyggnader från 1800- och 1900-talet. Området är cirka 5000 m² stort och består idag i huvudsak av trädgårdsmark. Under andra halvan av 1900-talet har området varit en handelsträdgård och under de senaste 20 åren har odling endast bedrivits i mindre omfattning. Innan dess dominerades området av arbetarbostäder hörande till Motala Verkstäder.

Området sluttar inledningsvis svagt mot Göta Kanal för att mot slutet bli brantare. Enstaka träd finns inom tomtmarken medan det närmare kanalen kan ses som en gles skog, eller dunge. Runt omkring den aktuella tomten finns småhusbebyggelse från olika perioder av 1900-talet.

Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska utredningen var att bidra till den allmänna kunskapsuppbyggnaden inom arkeologin och i synnerhet att klargöra om det inom det aktuella utredningsområdet fanns fasta fornlämningar som inte var synliga ovan mark. Resultatet av den arkeologiska utredningen, etapp 1 och 2, ska utgöra ett fullgott underlagsmaterial i en fortsatt besluts- och planeringsprocess.

Figur 2. Översiktsbild över utredningsområdet.

Utredningen genomfördes i två etapper där fokus låg på etapp 2. Inom den första etappen genomfördes kart- och arkivstudier samt en enkel fältinventering. Vid de övergripande arkivstudierna hämtades uppgifter från ATA (Antikvarisk-Topografiska arkivet), Statens Historiska Museums föremålsdatabas, Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev (SDHK) samt från Fornsök (Fornminnesregistret). Berörda kartor har studerats via Lantmäteriets digitala tjänster på Internet.

Den påföljande fältinventeringen innebar att undersökningsområdet besiktades. Resultaten från etapp 1 låg delvis till grund för var schakten placerades. Syftet med utredningsgrävningen var att fastställa om det fanns fornlämningar som inte var synliga ovan mark. Vid schaktningsarbetena användes en bandburen grävmaskin. Då ingen del av ytan kunde avfärdas förlades schakten relativt jämnt över utredningsområdet. Samtliga schakt

mättes in med GPS. Dokumentation i övrigt gjordes med skriftliga beskrivningar och fotografier. Registrering har gjorts i programmet Intrasis, där all dokumentation har samlats.

Resultat

Den arkeologiska utredningen har i enlighet med Länsstyrelsens i Östergötlands län kravspecifikation genomförts med normal ambitionsnivå för etapp två av utredningen. När det gäller utredningsgrävningen innebär det att cirka 2% av undersökningsområdet grävdes. Sammanlagt drogs nio schakt som tillsammans utgjorde cirka 100m².

Arkivstudier

Området kallas för Duvedal som är en stadsdel i Motala. Gården Duvedal, som givit området dess namn, låg någonstans i närheten där Motala Verkstad anlades. Ägaren, baron Fleetwood, upplät mark så att verkstaden och Motala köping kunde anläggas enligt planer.

Området kom snabbt att domineras av Motala Verkstäder, vilket märks på namnformer i trakten och på gatnamn. Kända fornlämningar i närområdet saknas helt och hållet. Motala Verkstäder anlades år 1822, i början sysslade man med slussmekanismer och reparationer av mudderverk och verkstaden var då kopplad till kanalbygget som pågick. Senare gick man över till att konstruera och bygga ångfartyg, broar, järnvägsutrustning och lokomotiv. Motala Verkstad är fortfarande verksamt och idag tillverkar man bland annat brokonstruktioner, pressar och styrsystem till fartyg.

Resultaten från arkiven redovisas nedan:

Fornsök (fms)

Enligt fornsök finns norr om tomten en fornlämning i form av ett vägmärke, Motala 10:1, och söder om tomten på "ön" finns en minnessten Motala 26:1.

Ekonomiska kartan 1948

8F 8b, Rikets allmänna kartverks arkiv

Visar att det strax söder om Brogatan gått en järnväg över till "ön" och verkstaden där. Möjligen kan tomten Kanaljorden 3:70 fått sin böjda form av att Brogatan har följt järnvägens form. Den förgrening av järnvägen till "ön" som finns på 1948 års karta är idag borttagen. Kartan visar byggnader på samma plats som dagens och i övrigt ligger tomten som trädgård.

Häradsekonomiska kartan 1868-77

Motala J 112-54-20 Rikets allmänna kartverks arkiv

Den här kartan skiljer sig från den Ekonomiska kartan så till vida att järnvägsförgreningen är inte byggd. På den aktuella tomten och på marken runt omkring finns arbetarbostäder till Motala Mekaniska verkstad. Här finns många små byggnader och områdena har namn som Lund arbetarbostäder, Ulriksberg arbetarbostäder.

Duvedal nr 1 Ägomätning 1708

D71-19:1 Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)

Under 1700-talet låg området/tomten inom Duvedals, nr 1, ägor. Det är svårt att lokalisera eller hitta stöjdepunkter, då hela området omdanats på 1800-talet och Motala Verkstäder. Bland annat är inte "ön" där verkstäderna har legat/ligger idag, naturlig utan har bildats då en ny kanal grävts. Tomten Kanaljorden 3:70 gränsar till denna nybyggda kanal. Det som går att säga är att gårdstomten för Duvedal finns någonstans i närheten av undersökningsområdet. År 1708 ägdes hemmanet Duvedal av Wadstena Hospital. Kartan visar också att det legat "massor" med kvarnar längs med stränderna till den ursprungliga Motala Ström.

Duvedal nr 1 Geometrisk avmätning 1636

D71-19:d5:217, Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)

Redan år 1636 ligger Duvedals kronohemman under Wadstena Hospital.

Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev (SDHK)

Brev daterat 26/3 1375 (10662)

Elin Lydarsdotter ger för sitt och de sinas själägagn och med sin son

Magnus Johanssons samtycke till det kloster som byggs i Vadstena 8 attungar i "Hambrum" i Ekeby (nu Ekebyborna) socken i Linköpings stift samt en hustomt och en kvarnström i Duvedal (i Motala socken). Brevutfärdaren ger härads hövdingen i Aska härad fullmakt att på hennes vägnar ge fasta på överlåtelsen till biskop Tomas i Växjö och riddaren Birger Ulfsson eller deras ombud på klostrets vägnar. Brevutfärdaren beseglar tillsammans med riddarna Erengisle Sunesson jarl, Karl Ulfsson av Tofta, lagman i Uppland, Bengt Filipsson samt sonen Magnus Johansson.

Brev daterat 5/2 1414 (18236, 18237)

Knut, biskop i Linköping och kungens domhavande, och riddaren och lagmannen i Östergötland Ivar Nilsson fäller räfstetingsdom, varigenom "Thiærastad" (Gärstad) i Kärna sn, som Nils Arvidsson avträtt till Vreta kloster i utbyte mot nyttjanderätten till en kvarn med ström i Duvedal, återdömes till dennes arvingar, eftersom strömmen är kungens treading.

Statens Historiska Museer (SHM)

Föremålsdatabas

Inga lösfynd finns registrerade.

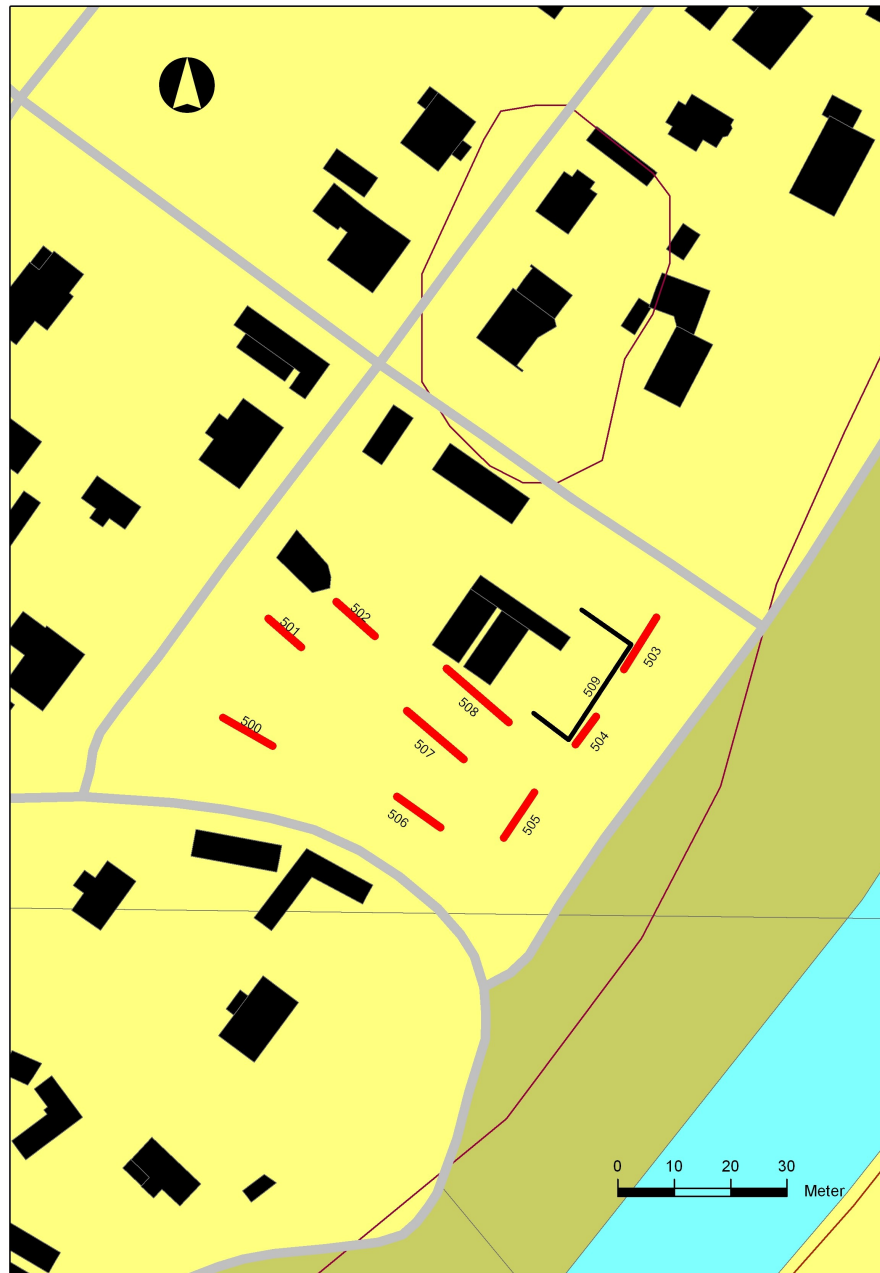
Inventering och utredningsgrävning

Inledningsvis besiktigades markområdet för att se om synliga lämningar fanns, för att notera topografiskt mer intressanta lägen eller andra iakttagelser värda att beakta inför utredningsgrävningen. Marken var plan, dock lätt sluttande och inga särskilda lägen kunde noteras. I tomtens nordöstra del, där två av tre växthus fortfarande finns, dokumenterades en stensatt terrassering (bilaga 2).

Figur 3. Terrasseringen, A 509. Foto:Arkeologgruppen

Någorlunda jämnt fördelat över ytan lades nio utredningsschakt, tomtmarken närmast bostadshuset undantogs dock. Samtliga schakt visade en likartad stratigrafi (bilaga1) där det under grästorven fanns ett humuslager som överlagrade orörd mark. Schakten var mellan 6 och 15 meter långa, vanligen cirka 10 meter, 1,5 meter breda och djupet varierade mellan 0,2-0,3 meter, vanligen 0,3. Orörd mark bestod av sandig eller grusig morän. Inte i något av schakten noterades något av antikvariskt intresse.

Figur 4. Schaktplan med schaktens lägen markerade i rött och terrasseringen (509) i svart.

Förmedling

Inom ramen för utredningen fanns inga förmedlingsinsatser planerade. I samband med starten av utredningen informerades närboende, vilka även tidigare hade blivit informerade om ar

betsföretaget av exploatören. Utredningen besöktes också och visades för de personer som sökte upp platsen.

Utvärdering av undersökningsplan

Den arkeologiska utredningen utfördes i enlighet med den upprättade undersökningsplanen och eftersom inga objekt eller fornlämningar påträffades har endast en enklare rapport med relevanta uppgifter upprättats.

Referenser

Otryckta källor

Ekonomiska kartan 1948, blad 8F8b

Häradsekonomiska kartan 1867-77, Motala J 112-54-20

Duvedal nr 1. Ägomätning 1708. D71-19:1 (LMS)

Duvedal nr 1. Geometrisk avmätning 1636. D71-19:d:217 (LMS)

Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev

Administrativa uppgifter

Landskap: Östergötland
Län: Östergötlands län
Kommun: Motala kommun
Socken: Motala socken
Fastighet: Kanaljorden 3:70

Arkeologgruppens diarienummer: Ag2011_30
Länsstyrelsens diarienummer: 431-5310-10
Projektnr: 2011_30
Fornlämningsnr:

Projektgrupp:
Helmut Bergold, Leif Karlenby
Personal:
Helmut Bergold, Leif Karlenby

Undersökningstid: 11-02-07
Exploateringsyta: 5000 m²
Undersökt yta: Cirka 100 löpmeter
Läge: Ekonomiska kartan, blad 8F 8b
Koordinatsystem: RT 90 2,5 gon V

Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:

-

Digitalt arkiv:
Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd:
Inga fynd .

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Bilaga 2. Anläggningstabell

Bilaga 1. Schakttabell

S-nr	Längd i m	Djup i m	Beskrivning
500	6x1,5	0,3	0,2 meter humus, fet, i botten sandig morän, roströd
501	9x1,5	0,2	0,1-0,15 meter humus, i botten sandig morän, roströd
502	7x1,5	0,3	0,2 meter humus, i botten sandig till mjällig morän, isnalg av grus och enstaka block
503	8,1,5	0,3	0,2 meter humus, därunder ett tunt, utdraget (0,05) lager med rivningsmassor, tegelskrot, spik och porslin. I botten grusig morän, gråaktig
504	6x1,5	0,3	0,2 meter humus, därunder grusig morän med enstaka tegel på ytan, gråaktig
505	10x1,5	0,3	0,2 meter humus, fet och svart, i botten grusig morän, rostfärgad
506	10x1,5	0,3	0,2 meter humus, fet, i botten grusig morän, två dräneringsdiken i schaktet
507	12x1,5	0,3	0,2 meter humus, fet och svart, i botten grusig till sandig morän, roströd, tre dräneringsdiken i schaktet
508	15x1,5	0,3	0,2 meter humus, fet, i botten grusig morän, roströd, fyra dräneringsdiken i schaktet

Bilaga 2. Anläggningstabell

A-nr	Kontext	Typ	Storlek i m	Beskrivning
509	A509	terrassering	Cirka 30 x 5-10 meter	En terrassering uppbyggd av huggen och tuktad sten med borrhår. Stenarna är 0,3 till 1,1 meter stora och lagda i 2-3 skift. 0,2 till 0,9 meter hög. Terrasseringen ser inte helt enhetlig ut, utan vid omkring 20 meter från norr mot söder finns ett brott varefter stenarna ter sig mer naturligt rundade. Likaså är den södra delen tillkommen vid ett senare tillfälle. Mot väster avtar terrasseringen för att avslutas mot naturlig marknivå. Bebyggd med två växthus samt grund efter ett tredje.